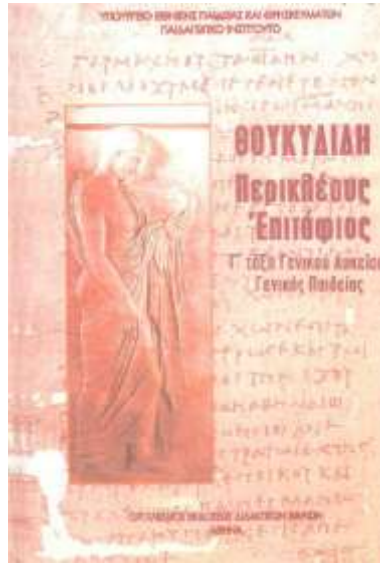

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ « ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ»
ΣΧΟΛΙΑ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κεφάλαιο 34

1) Η διαδικασία της ταφής σύμφωνα με τον Θουκυδίδη περιελάμβανε τα εξής στάδια:

ΠΡΟΘΕΣΗ= έκθεση των οστών και της τέφρας σε λαϊκό προσκύνημα. Η πρόθεση γινόταν στην Αγορά και οι συγγενείς μπορούσαν να εναποθέσουν διάφορες προσφορές.

ΕΚΦΟΡΑ= μεταφορά των νεκρών στον τόπο ταφής επίσημα και ενταφιασμός τους στην αττική γη. Προηγούμενως γυναίκες που είχαν έλθει στον τόπο της ταφής ξεσπούσαν σε ολοφυρμούς. Μετά τον ενταφιασμό γινόταν εκφώνηση του επιταφίου λόγου.

2) Διαίρεση έτους από Θουκ. Σε θέρους που διαρκούσε 8 μήνες .Τότε διεξάγονταν οι πολεμικές επιχειρήσεις και χειμώνα στη διάρκεια του οποίου έκαναν διάφορες διαπραγματεύσεις. Ο συγκεκριμένος χειμώνας που αναφέρεται ο ιστορικός είναι ο του 431-430

- 3) **Η καθιέρωση της ταφής** ήταν πάτριος νόμος που αποδιδόταν από το Διογένη το Λαέρτιο στο Σόλωνα, ενώ κατά το Δημοθένη γενικά στους Αθηναίους. Γινόταν με επίσημη τελετή και δημόσια δαπάνη.
- 4) **Οι νεκροί του πρώτου χρόνου του Πελ/κού πολέμου** ήσαν όσοι έπεσαν στην πολιορκία της Ποτίδαιας στις ναυτικές επιχειρήσεις στα παράλια Λοκρίδας και Πελ/σου, όσοι χάθηκαν σε ιππομαχία στους Ρείτους, μια μικρή λίμνη στο Θριάσιο πεδίο, η σημερινή λίμνη Κουμουνδούρου.
- 5) Οι Αθηναίοι συνέλεξαν τους νεκρούς και έκαιγαν τα οστά τους. Σε λαϊκό προσκύνημα εξέθεταν τη τέφρα τους. Οι άλλοι Έλληνες έθαβαν τους νεκρούς στο χώρο της μάχης.
- 5) **Οι λάρνακες** ήταν ξύλινα κιβώτια , μία για κάθε φυλή. Εκεί φύλαγαν τα οστά των νεκρών. Είχαν κατασκευαστεί από κυπαρισσόξυλο, γιατί δεν σαπίζει και θεωρείται πένθιμο δένδρο.
- 6) **Αφανείς** ήσαν οι εξαφανισμένοι, των οποίων τα πτώματα δεν είχαν ανευρεθεί . Οι Αρχαίοι Έλληνες πίστευαν πως διαφορετικά οι ψυχές τους δεν γαλήνευαν (Αντιγόνη). Σε περίπτωση που δεν έβρισκαν τα σώματα έκαναν συμβολική ταφή. Σήμερα οι αφανείς ήρωες τιμώνται με το μνημείο του άγνωστου στρατιώτη.
- 6) **«Το κάλλιστον προάστειον»** βρισκόταν στον έξω Κεραμεικό, έξω από τα τείχη, ενώ το δημόσιο βήμα εθεωρείτο η πιο επίσημη θέση ταφής. Το έτος 1861 βρήκαν αυτό το νεκροταφείο σε ανασκαφές.
- 7) **Η σκοπιμότητα γενικά των επιταφίων λόγων** ήταν να επαινέσουν την Αττική γη ως στοργική μητέρα, το αθηναϊκό πολίτευμα ως παράγοντα ορθής λειτουργίας της χώρας, να τιμήσουν τους νεκρούς , να προσφέρουν παρηγοριά για την απώλεια των προσφιλών τους προσώπων στους συγγενείς των νεκρών.

Ο εξεταζόμενος επιτάφιος λόγος έχει σκοπό αφενός να δοθεί η εικόνα της Αθήνας, πριν αμαυρωθεί από τις αποτυχίες στον

πόλεμο και αφετέρου να απεικονίσει το πορτραίτο ενός σπουδαίου ηγέτη, όπως ήταν ο Περικλής.

Σύνοψη κεφ. 34:

Διαδικασία τελετής = - πρόθεση, εκφορά, απόθεση, ενταφιασμό, εκφώνηση επιταφίου λόγου.

- Πατροπαράδοτο έθιμο ταφής, πρόθεση νεκρών, ταφή σε Κεραμεικό, αξιολογική επιλογή ρήτορα. Αυτά καταδεικνύουν το χρέος των Αθηναίων και αποτελούν παιδαγωγικό στοιχείο για τους πολίτες. Τους νεκρούς του Μαραθώνα τους έθαψαν με μεγάλες τιμές σε κοινό τάφο, στο τύμβο και ύψωσαν μαρμάρينو τρόπαιο του Σιμωνίδη: «Ελλήνων προμαχούντες Αθηναίοι Μαραθώνι χρυσοφόρων Μήδων εστόρεσαν δύναμιν».

-Ο ρήτορας οριζόταν είτε από την Εκκλησία του Δήμου είτε από τη Βουλή. Ο ιστορικός παρουσιάζει τον Περικλή ως άτομο που δε χρειαζόταν ιδιαίτερες συστάσεις, γιατί έχαιρε γενικής εκτιμήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 35

- 1) Η εκφώνηση επιταφίου λόγου απέβλεπε στο να τιμηθούν οι νεκροί και οι πράξεις τους. Επίσης στο να ανταποκριθούν ανάλογα και οι ζωντανοί.
- 2) Κατά τον Περικλή οι επικήδειες εκδηλώσεις καλύπτουν το φόρο τιμής. Υπάρχει δυσκολία ρήτορα να γίνει πιστευτός. Στο ακροατήριο όσοι γνωρίζουν τα γεγονότα περιμένουν να ακούσουν περισσότερα, ενώ όσοι τα αγνοούν φθονούν.
- 3) Ο λόγος του βρίσκεται ανάμεσα στην εύνοια των έμπειρων ακροατών και στο φθόνο των «μη ξυνειδότων». Υπάρχει απόκλιση από τα τυπικά προοίμια. Συνήθως οι ρήτορες επιδιώκουν να κερδίσουν το ενδιαφέρον και την εύνοια των ακροατών (*captatio benevolentiae*). Αντίθετα ο Περικλής διαφοροποιείται, δεν προβληματίζεται για το πώς θα εγκωμιάσει τους νεκρούς με τον καλύτερο τρόπο, αλλά πως θα ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των ακροατών που ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες.

Επομένως ο ρήτορας δεν απευθύνεται στη γενιά του 431, η οποία γνώριζε τα γεγονότα, αλλά στη μεταπολεμική που είχε ζήσει τις συνέπειες της ήττας και αμφισβητεί το αθηναϊκό μεγαλείο. Πραγματικός αποδέκτης είναι η γενιά του 400 π.Χ, η οποία αμφισβητεί την αδιάλλακτη πολιτική του Περικλή.

4) **Ψυχολογία ακροατών**= οι άπειροι είναι φθονεροί και δύσπιστοι, γιατί τα κατορθώματα που ακούν ξεπερνούν τις δυνάμεις τους. Οι έμπειροι θεωρούν τα λόγια υποδεέστερα των έργων.

5) **Επειδή.....πλείστον** »: Ο ρήτορας δηλώνει ότι θα πειθαρχήσει και θα εκφωνήσει επιτάφιο λόγο παρά τη δική του αντίθετη άποψη. Έτσι αποδεικνύεται νομοταγής αλλά και δημοκράτης, ενώ κάνει προσπάθεια να πείσει τόσο τους απείρους όσο και τους «ξυνειδότας».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 36

1. **Διάκριση τριών γενεών**: οι πρόγονοι σπουδαίοι γιατί είναι αυτόχθονες και διαφύλαξαν την πατρίδα τους ελεύθερη, οι πατέρες σπουδαιότεροι γιατί δημιούργησαν την αθηναϊκή ηγεμονία και την κληροδότησαν στους μεταγενέστερους, ενώ οι σύγχρονοι θεωρούνται οι σπουδαιότεροι όλων. Αυτό τονίζεται με τον υπερθετικό βαθμό και τους συσσωρευμένους επιθετικούς προσδιορισμούς.
2. Από μυθική εποχή έως το τέλος των μηδικών πολέμων είναι οι πρόγονοι, με κυριότερους εκπρόσωπους τον Θησέα, Μιλτιάδη, Σοφοκλή, οι πατέρες από το τέλος των περσικών πολέμων έως τη μάχη της Κορώνειας, με κυριότερους εκπρόσωπους τον Κίμωνα, Τολμίδα και η σύγχρονη γενιά συνεχίζοντας το έργο των πατέρων, όχι μόνο διατήρησε όσα κληρονόμησε, αλλά τα προσαύξησε με την ενίσχυση του ναυτικού, την κοινωνική ανάπτυξη και την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών.
3. **Τιμητική θέση της ώριμης γενιάς**, γιατί τα μυθικά εξυμνήθηκαν από τους επικούς, τα περσικά σπουδαία, αλλά η εποχή του Περικλή θεωρείται σπουδαιότερη. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η ψυχολογική ενίσχυση των ακροατών, πολύ σημαντικό για εκείνη τη

χρονική στιγμή, ταυτίζονται οι απόψεις Περικλή και Θουκυδίδη, ενώ τηρείται εξωτερικά η παράδοση του επιταφίου λόγου.

4. **Καινοτομία η παράλειψη των πολεμικών έργων.** Το επιχείρημα που προβάλλει ο ρήτορας πως θα παραλείψει την περιγραφή τέτοιων γεγονότων σε ανθρώπους που τα γνωρίζουν καλά φαίνεται αυθαίρετο. Πραγματική αιτία είναι πως ο ιστορικός δεν τα είχε σε υπόληψη, η οικογένεια του Περικλή δεν είχε να υποδείξει πολλά κατορθώματα, όπως η γενιά του Κίμωνα. Εξάλλου τα παλαιότερα είχε αφηγηθεί ο Ηρόδοτος και ο Θουκ. Επεδίωκε να εξάρει τα κατορθώματα της δικής του γενιάς, ενώ θεωρεί ανιαρή την εξιστόρηση γνωστών γεγονότων.
5. Θέλει να δείξει στην απογοητευμένη γενιά του 400 π.Χ πως αξίζει κάθε θυσία για την πατρίδα. Τόσο ο ιστορικός όσο και ο ρήτορας είναι λάτρεις του αθηναϊκού μεγαλείου.
6. **Περιεχόμενο του επιταφίου:** επιτήδευση, (υψηλές αρχές και ιδεώδη, το ιδεολογικό σύστημα . πολίτευμα (έχει παιδευτική αξία, διαμορφώνει τον Αθηναίο πολίτη, σε αυτό μεγάλη η συμβολή του Περικλή), τρόπο (στοιχεία του χαρακτήρα τους, ο τρόπος που ενεργούν, αποτελούν το καύχημα της Αθήνας και εγκωμιάζονται ιδιαίτερα.). Το ρήμα ήλθομεν έχει υποκείμενο από την προηγούμενη πρόταση και τις δυο γενιές.
7. **Το κεφ. 36 αποτελεί την πρόταση**, το πρώτο μέρος της υπόθεσης, όπου γίνεται αναφορά σχετικά με την πορεία που θα ακολουθήσει ο ρήτορας στη συνέχεια. Επικαλούμενος το αστήρικτο επιχείρημα ότι απευθύνεται σε ακροατές που τα γνωρίζουν, προσπερνά πολύ γρήγορα το εγκώμιο των προγόνων και των πατέρων, αποκλίνοντας με τον τρόπο αυτό από την τυπική δομή των επιταφίων λόγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 37

1. Το εγκώμιο του πολιτεύματος στηρίζεται σε τρεις άξονες:

σχέσεις πολίτη με πόλη, με νόμους, με άλλους πολίτες. Ο ρήτορας εγκωμιάζει α) τη γνησιότητα, πρωτοτυπία, αυτάρκεια και σταθερότητα του αθην. πολιτεύματος. Το ίδιο έπραξαν Λυσίας και Ισοκράτης. Δεν

υπάρχει εδώ υπαινιγμός για τη Σπάρτη, και τα δυο πολιτεύματα είναι παλιά και αντιγράφηκαν από τις ελληνικές πόλεις. β) το δημοκρατικό χαρακτήρα του . Κυβερνούσε η πλειοψηφία, δηλαδή η Βουλή των πεντακοσίων, η Ηλιαία, ο Άρειος πάγος. Δεν υπήρχε βέβαια συμμετοχή δούλων, μετοίκων, γυναικών. Αυτές οι ομάδες πληθυσμού δε διέθεταν πολιτικά δικαιώματα.

2) Βασικές αρχές της λειτουργίας της αθην. Δημοκρατίας:

α) ισονομία ή ισοπολιτεία. =η ισότητα των πολιτών έναντι των νόμων. Η ισότητα εξασφάλιζε την ισηγορία (ισότητα όλων στο δικαίωμα αγόρευσης) και ίσα δικαιώματα συμμετοχής στα αιρετά αξιώματα. Είναι βέβαια αντινομία σε μια πόλη που κυβερνά η πλειοψηφία να υπάρχει ισονομία για όλους τους πολίτες, έτσι όμως ακεραιώνεται το πολίτευμα.

β) αξιοκρατία= συγκερασμός ισότητας με αξιοκρατία, γιατί είναι ίσοι απέναντι στους νόμους, αλλά για την κατάληψη αξιωμάτων βασικό ρόλο παίζουν οι προσωπικές ικανότητες του καθενός. Εξισορρόπηση αριστοκρατικών στοιχείων με δημοκρατικά, δηλαδή δεύτερη αντινομία για την ακεραίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Αντίθετα στη Σπάρτη μόνο λίγοι, οι όμοιοι ,που ήσαν ευγενικής καταγωγής, είχαν την εξουσία.

Οι υπόλοιποι πολίτες, οι υπομείονες, δεν είχαν δικαιώματα στην πολιτική ζωή, ακόμη και αν διέθεταν τα απαραίτητα προσόντα. Ο ρήτορας παρουσιάζει έτσι τις δυο αντινομίες για να αποκαταστήσει τη φήμη της πόλης του στην απογοητευμένη γενιά του 404 και στους υπόλοιπους Έλληνες.

γ) ελευθερία σε δημόσια και ιδιωτική ζωή λόγου και πράξης: Δεν έχουν καχυποψία στην καθημερινή τους ζωή, δεν αγανακτούν με το γείτονα τους. Υπάρχει κλίμα ζεστασιάς μεταξύ τους. Παράλληλα όμως πειθαρχούν στους άρχοντες και τους νόμους όχι από εξωτερική επιβολή αλλά από εσωτερική ανάγκη.

Η υπακοή στους άγραφους νόμους δείχνει αυτοπειθαρχία και εσωτερικό σεβασμό. Επιπλέον από την εποχή του Σόλωνα διακρίνονται για τη φιλανθρωπία τους έναντι όσων αδικούνται

3) Σύνθεση αντινομιών της αθην. Πολιτείας= α.) η εξουσία βρίσκεται στα χέρια της πλειοψηφίας, αλλά υπάρχει και ισονομία. **β)** υπάρχει ισονομία, αλλά οι καλύτεροι κατέχουν τα διάφορα αξιώματα. **γ)** προτίμηση «ἀπ' αρετής», αλλά και οι φτωχοί μπορούν να συμμετέχουν στα κοινά. **δ)** υπάρχει ελευθερία στην ιδιωτική ζωή. **ε)** ο νόμος αποτελεί ηθική επιταγή και ανάγκη, υπακοή στους άγραφους νόμους. Μεγάλη η φιλανθρωπία των Αθηναίων.

4) Διαφορά με Σπάρτη: α.) η εξουσία ανήκει στους ομοίους. Αυτοί ήσαν οι βασιλείς τους, επειδή κατά την παράδοση κατάγονταν από τον Ηρακλή και κάποιοι άλλοι που πήραν τα ίδια προνόμια.

β) οι πολίτες δεν καθορίζουν ελεύθερα τη ζωή τους, αλλά τα πάντα καθορίζονται από την πολιτεία.

γ) η αρετή αποτελούσε γνώρισμα της κυρίαρχης τάξης, οι φτωχοί δεν μπορούσαν να πάρουν μέρος στη διακυβέρνηση του κράτους.

δ) οι πολίτες είναι καχύποπτοι μεταξύ τους και με τους άρχοντες. ε) ο Σπαρτιάτης γεννιέται και ζει για το κράτος, είναι νομοταγής λόγω του φόβου της σκληρής τιμωρίας.

Τώρα για πρώτη φορά έχουμε σύγκριση Αθήνας και Σπάρτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 38

1) Ο Περικλής προβάλλει την τρυφή ζωή των Αθηναίων με

α) αγώνες, γιορτές, θυσίες. Συνδύαζαν το τερπνό με το ωφέλιμο.

β) Αναφέρεται σε όμορφα σπίτια, όχι σε δημόσια κτίσματα, είτε από παραφθορά του κειμένου είτε από μετριοφροσύνη. γ) απόλαυση όλων των αγαθών λόγω της ναυτικής δύναμης των Αθηναίων και της ισχυρής οικονομίας. Γινόταν εισαγωγή υλών που δεν υπήρχαν στην Ελλάδα και εξαγωγή ντόπιου προϊόντος.

Απόρροια αυτών ήταν ο πολιτισμός και το κέρδος μέσα από το εμπόριο με συνέπεια νέα διάσταση στον τρόπο ζωής και τον καλοζωισμό.

2) Σύγκριση με Σπάρτη άμεση και εμφανής. Τίποτα απ' αυτά δεν μπορούσε να χαρεί ο Σπαρτιάτης. Σκοπός ήταν η αντοχή στον πόνο και η άσκηση του σώματος. Πίστευαν πως η τρυφή υπονομεύει την ανδρεία. Η αυτάρκεια της την έκανε να απαρνηθεί όχι μόνο την επαφή με άλλες χώρες, αλλά να χάσει πολλές χαρές της ζωής.

3) **Η σημασία του κεφ. μεγάλη**, γιατί έρχεται να μας τονίσει ότι πέρα από τον έπαινο των άξιων ανδρών και της ελευθερίας, υπάρχει η καλοζωία. Χωρίς αυτήν η ελευθερία και η εξύμνηση θα ήταν ανεδάφικες. Η καλοζωία εξασφαλίζει την πληρότητα ευτυχίας του ανθρώπου. Οι γιορτές για τους Αθηναίους ήσαν πηγή χαράς και έκφραση της βαθιάς πίστης τους.

5) **Απουσία θρησκευτικού χαρακτήρα από γιορτές**. Γινόταν πιο πολύ για να χαρεί ο άνθρωπος. Κατά πολλούς μελετητές προβάλλεται ο ήρεμα άθεος Θουκυδίδης επηρεασμένος από τις σοφιστικές διδασκαλίες του Αναξαγόρα. Την ιστορία του κυβερνάει ο άνθρωπος και όχι κάποια θεία δύναμη, όπως στους παλιούς ποιητές ή στον Ηρόδοτο (σχόλιο του Κακριδή).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 39

1) **Διαφορές σε πολεμική εκπαίδευση και σε εκπαιδευτικό σύστημα** μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης.

Ξενηλασία (απόμακρυνση ξένων από χώρα), κατά την άποψη του Περικλή για να μην παρασυρθούν οι Σπαρτιάτες από ξένα ήθη και έθιμα. Αντίθετα η Αθήνα ενώ ήταν πολιτικά κλειστή στους ξένους, δεχόταν επισκέψεις από όλα τα μέρη της Ελλάδος.

Ευψυχία η οποία δε στηρίζεται στους νόμους ούτε αποτελεί πολεμική προετοιμασία. Έτσι οι Αθηναίοι δεν καταφεύγουν σε πολεμικά τεχνάσματα, όπως την κρυπτεία (μέσο εξόντωσης των πιο επικίνδυνων πολιτικών αντιπάλων που ήταν υποταγμένοι στη Σπάρτη), κλέμματα, παραπλάνηση του εχθρού.

Σε εκπαιδευτικό σύστημα= η Σπάρτη μοιάζει με απέραντο στρατόπεδο, ενώ οι Αθηναίοι το ίδιο γενναίοι, ενώ χαίρονται τη ζωή.

Η ανδρεία των Αθηναίων είναι αποτέλεσμα του τρόπου ζωής τους, συνειδητή και αυτόβουλη, ενώ ο Σπαρτιάτης πειθαρχεί από το φόβο πιθανής τιμωρίας.

Επομένως οι Αθηναίοι δεν κοπιάζουν προκαταβολικά και την ώρα του κινδύνου αναδεικνύονται ισάξιοι με τους Σπαρτιάτες. Συνταιριάζουν δυο αντινομίες, ελευθερία και άνετη ζωή με ανδρεία στη μάχη.

2) Δεν υπάρχει ανωτερότητα των Αθηναίων στο τεκμήριο που αναφέρει ο Περικλής: «Λακεδαιμόνιοιες την γην.....αμυνομένους περί των οικείων». Πρόκειται για ρητορική ευελιξία. Τονίζει τις αθηναϊκές επιτυχίες που έγιναν σε άλλες πόλεις και όχι στη λακωνική γη. Οι Σπαρτιάτες με τους συμμάχους τους σχεδόν πάντα νικούσαν. Τα λόγια του επομένως δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Οι Σπαρτιάτες μάλιστα συνειδητοποίησαν την υπεροχή της Αθήνας όσον αφορά το στόλο στη διάρκεια του Πελ/κου πολέμου και διέθεσαν πάνω από 150 πλοία τελικά. Έτσι νίκησαν ολοκληρωτικά στους Αιγός ποταμούς.

3) **Απώτεροι στόχοι του Περικλή** ήσαν η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και αισιοδοξίας. Να αποτρέψει την καλλιέργεια κλίματος ηττοπάθειας ή αντιπολεμικής διάθεσης. Να προκαλέσει εθνική περηφάνεια και θαυμασμό στους συμπατριώτες του, ώστε να ανταποκριθεί στις ανάγκες του επιταφίου λόγου. Με την τελευταία μάλιστα πρόταση «και είναι την πόλιν.....άλλοις» τονίζει πως η πόλη του μπορεί να κερδίσει το σεβασμό όλου του κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 40

1) Οι Αθηναίοι αγαπούν το ωραίο χωρίς σπάταλη πολυτέλεια και την πνευματική ενασχόληση που δεν οδηγεί στη μαλθακότητα, δηλαδή εναρμονίζουν αντίνομες αξίες (αγάπη για το ωραίο με απλότητα και αγάπη για τη σοφία με δραστηριότητα).

Πάντως πρόκειται για παραποίηση της πραγματικότητας, αν σκεφτούμε την πολυτέλεια της Ακρόπολης. Ο ιστορικός θαυμάζει απεριόριστα την πόλη του και φθάνει σε υπερβολές. Η ψυχική ανδρεία και η γενναιότητα δε χάνονται με την αγάπη για το ωραίο και το πνεύμα.

2) **Αντίληψη Αθηναίων για εργασία και πενία**=πρόκειται για δημοκρατικές αντιλήψεις. Ντροπή δεν είναι η φτώχεια, αλλά να μην

προσπαθείς να την αποφύγεις. Με την εργασία ενεργοποιούνται οι αρετές του ανθρώπου.

Έτσι εξυμνούνται από τους Κορινθίους, οι οποίοι τους αποκαλούν κινδυνευτές και τολμητίες. Οι Σπαρτιάτες εγκλωβισμένοι σε παλιές αριστοκρατικές αντιλήψεις δεν προσπάθησαν να ξεφύγουν από τη φτώχεια. Αυτό ντροπιάζει τον άνθρωπο και τον οδηγεί σε άσχημες πράξεις. Κατακριτέα η απουσία προσπάθειας να γλυτώσουν απ' αυτή.

3) Η πολυμέρεια του Αθηναίου πολίτη. Η συμμετοχή στα κοινά αποτελεί υποχρέωση, ο αδιάφορος έχανε τα πολιτικά του δικαιώματα. Η συμμετοχή στα κοινά και η γνώση των πολιτικών πραγμάτων δεν είναι μόνο όρος ύπαρξης για τη δημοκρατία αλλά και αναγκαίος για τον πολίτη. Επομένως ο αμέτοχος είναι άχρηστος. Συνδυάζει ο Αθηναίος ενασχόληση με ιδιωτικές και δημόσιες υποθέσεις. Υπάρχει διαφορά με τη Σπάρτη, όπου η στρατιωτική ζωή τους οδηγούσε στη μονομέρεια. Το ιδανικό του απράγμονα δεν το παραδέχεται η Αθήνα. Εδώ ουσιαστικά υπάρχει σε προδιατύπωση η άποψη του Αριστοτέλη ότι ο άνθρωπος είναι «φύσει πολιτικόν ζώον».

4) Η συμμετοχή των Αθηναίων στη λήψη αποφάσεων είναι επιβεβλημένη. Ο προφορικός λόγος και ο ενδιαθέτος αποτελούν προϋπόθεση για πράξη. Η παρρησία των Αθηναίων πηγάζει από την ελεύθερη σκέψη τους. Έτσι συνδυάζει τη θεωρία με την πράξη. Η δημοκρατική αρχή του διαλόγου έρχεται σε αντίθεση με το «λακωνίζειν» των Σπαρτιατών. Η ανδρεία τους είναι συνειδητή και πραγματική. Συγκεκριμένα οι Αθηναίοι γνωρίζουν τον κίνδυνο, οι Σπαρτιάτες όχι. Για αυτό οι δεύτεροι έχουν αλόγιστο θάρρος. Επίσης οι Αθηναίοι γνωρίζουν τα καλά της ειρήνης και του πολέμου, ενώ οι Σπαρτιάτες όχι. Επομένως η ανδρεία τους δεν είναι συνειδητή. Αντίθετα οι Αθηναίοι γνωρίζουν τους κινδύνους και γίνονται θαρραλέοι μέσα από το συνδυασμό σκέψης και πράξης.

5) Η κοινωνική αρετή των Αθηναίων: Ο ρήτορας τονίζει πως έχουν ανιδιοτελή ευεργετική διάθεση σε αντίθεση με τους Σπαρτιάτες που

ενδιαφέρονται μόνο για το συμφέρον τους. Πάντως ο ρήτορας αποσιωπά την κυνική συμπεριφορά των Αθηναίων στους συμμάχους τους. Θέλει να καταρρίψει τους ισχυρισμούς των Λακεδαιμονίων πως ήλθαν σαν απελευθερωτές των Ελληνικών πόλεων.

Με τη φράση του ότι «προσπαθούμε να αποκτήσουμε τους φίλους όχι ευεργετούμενοι αλλά ευεργετώντας τους» τονίζει πως ο ευεργέτης προσπαθεί να διασώσει τη φιλία που του οφείλεται από τον ευεργετηθέντα με τη συνέχιση της καλής του πράξης.

- 6) **Το συμπέρασμα του κεφαλαίου:** οι αρχές και τα ιδεώδη με τα οποία ζουν οι Αθηναίοι τους επιτρέπουν να συνενώνουν τα πιο αντιθετικά στοιχεία, αγαπούν το ωραίο και μένουν απλοί, ασχολούνται με τα γράμματα, αλλά δε γίνονται μαλθακοί, ασχολούνται με τις εργασίες τους, γνωρίζουν όμως καλά τα πολιτικά πράγματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 41

1) Η Αθήνα είναι πράγματι «παίδευσις Ελλάδος». Αποτελεί χώρο συγκέντρωσης κορυφαίων πνευμάτων. Όπως αναφέρουν κορυφαίοι διανοητές (Jaeger), δεν υπήρξε καμιά υψηλότερη δικαιολόγηση εκ των υστέρων της επιδίωξης της Αθήνας να επιβάλλει την εξουσία της στην Ελλάδα από αυτή την ιδέα της παιδείας.

Επομένως η Αθήνα έχει πληρότητα σε πολιτική δραστηριότητα, υλικά αγαθά, πνευματική ολοκλήρωση και η Αθηναϊκή πολιτεία είναι ανεπανάληπτη μορφωτική δύναμη.

2) Η διαλεκτική σχέση πολίτη και πόλης. Σε καμιά άλλη πολιτεία λόγω αγαθών που προσφέρει, ο πολίτης δεν έχει τόση αυτάρκεια και τέτοια αρτιότητα. Ο Αθηναίος πολίτης είναι τέλειος λόγω του περιβάλλοντος που έχει τεράστια παιδευτική αξία. Πολλοί υποστηρίζουν πως ο Θουκυδίδης έχει δεχτεί την επίδραση των σοφιστών, γιατί δεν δέχεται καμιά επίδραση τόσο από τη Φύση όσο και από το Θεό στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου.

3) Η Αθηναϊκή πολιτεία είναι μοναδική: Από την παράγραφο

αυτή ο λόγος μετατρέπεται σε διθύραμβο της Αθήνας. Η πόλη του αναδεικνύεται ανώτερη από τη φήμη της. Λογική επομένως η φιλοδοξία της να κυριαρχήσει στις Ελληνικές πόλεις. Ο ρήτορας αποσιωπά τη σκληρότητα που έδειξε η πόλη του στις συμμαχικές πόλεις που αποστατούσαν. Τα κατορθώματα της είναι οι αψευδέστεροι μάρτυρες.

Έμμεσα ο Θουκυδίδης αποδοκιμάζει τον Όμηρό ως ιστορικό - και όχι ως ποιητή - και τους λογογράφους, που παρουσιάζουν ανεξέλεγκτα εγκώμια. Τα κατορθώματα της Αθήνας είναι οι αψευδέστεροι μάρτυρες και βέβαια εμμέσως τονίζει την αξία του δικού του εγκωμίου για την πόλη του.

Αντίθετα στη Σπάρτη τα έργα της δεν ανταποκρίνονται με τη φήμη της. Αξίζει βέβαια το θαυμασμό η οξυδέρκεια του Περικλή για την αξιοζήλευτη θέση που θα αποκτούσε η πόλη του στο πέρασμα των αιώνων.

4) Ο έπαινος των νεκρών: Ύστερα απ' όλα τα παραπάνω η θυσία των νεκρών έγινε με πλήρη επίγνωση της πράξης τους και αποτελούσε συνειδητή επιλογή. Η Αθήνα προσφέρει τα πάντα στους πολίτες της και εκείνοι το ίδιο. Ο αγώνας τους για την πόλη δεν αποτελεί μόνον εθνικό χρέος, αλλά χρέος προς τον εαυτό τους και την ευτυχία τους.

5) Ο ιστορικός αποδεικνύει την ορθότητα των όσων λέει με την πληθώρα των εκφραστικών μέσων, ώστε να μην αφήσει στον ακροατή του περιθώρια να σκεφτεί. Χρησιμοποιεί αντιθέσεις, σχήματα λιτότητας, επαναφορές, συνηχήσεις, παρηχήσεις και όχι λογικά επιχειρήματα για να τον πείσει. Απευθύνεται κυρίως στο θυμικό του και όχι στη λογική του.

6) Από τη φράση: «περί τοιαύτηςκάμνειν» αρχίζει η μετάβαση από το πρώτο μέρος του λόγου στο δεύτερο, τον έπαινο των νεκρών. Υποχρέωση επομένως των επιζώντων είναι να δίνουν τη ζωή τους για την πατρίδα τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 42

- 1) **Το εγκώμιο της πόλης** = Ο Περικλής έδωσε τόσο έκταση στο εγκώμιο γιατί α) δεν αγωνίζονται για ίδια πράγματα Αθηναίοι και Σπαρτιάτες. Η Δημοκρατία και τα ιδεώδη της δικαιολογούν κάθε θυσία. Από οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής πλευράς η πόλη του είναι ασύγκριτη. β) ήθελε να στηρίξει σε φανερές αποδείξεις τον έπαινο σχετικά με το μεγαλείο της Αθήνας.
- 2) **« και είρηταιεκόσμησαν»**. Παρεκκλίνει αισθητά από κανονικούς επιταφίους. Παρακάμπτει έξυπνα τις απαιτήσεις για τη δομή και την τεχνική τους. Οι νεκροί είναι γενναίοι λόγω της διαλεκτικής τους σχέσης ανάμεσα στην πόλη και τους πολίτες. Τοποθετεί τους παρόντες νεκρούς στο μακρύ κατάλογο των ηρώων της πόλης τους. Το σπάνιο συνταίριασμα λόγου και έργου αποτελεί το πιο μεγάλο εγκώμιο για τους νεκρούς.
- 3) **Η θυσία τους είναι απόδειξη για τη γενναιότητα τους**. Ο ρήτορας εξετάζει τους νεκρούς : α) ως προς την ηλικία = υπήρχαν νέοι που για πρώτη φορά πολέμησαν και άλλοι που ο θάνατός τους επισφράγισε την αρετή τους.
β) ως προς το ήθος = η συλλογική αυτοθυσία υπερκαλύπτει κάθε προσωπικό παράπτωμα και η θυσία τους εξαγιάζεται. Το κοινό καλό βρίσκεται πάντα πάνω από το ατομικό συμφέρον. Ο ρήτορας βεβαίως θέλει να παρακινήσει τους ζωντανούς να δείξουν παρόμοιο ηρωισμό σε αντίστοιχες περιστάσεις.
- γ) ως προς την οικονομική κατάσταση = ο πλούτος και η φτώχεια θα μπορούσαν να γίνουν τροχοπέδη για τη θυσία των ηρώων και να εξαλείψουν την ανδρεία την ώρα της μάχης. Αλλά εκείνοι θεώρησαν πιο επιθυμητή τη νίκη. Αν βέβαια επιζούσαν, θα μπορούσαν να υλοποιήσουν τις προσδοκίες τους τόσο οι φτωχοί όσο και οι πλούσιοι.
- 7) **το δίλημμα των αγωνιστών**. Οι νεκροί που υμνούνται είχαν ένα δίλημμα: να φύγουν και να σωθούν ή να πέσουν στο πεδίο της μάχης. Εκείνοι προτίμησαν το δεύτερο. Εδώ ο ιστορικός επιχειρεί μια διεισδυτική ματιά στην ψυχή των ηρώων. Τη στιγμή που πέθαιναν απηλλάγησαν όχι από το φόβο του θανάτου, αλλά από την ιδέα πως ίσως ένιωθαν φόβο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 43

- 1) **«Προσηκόντως.....εγένοντο.»**= Για μια ακόμη φορά ο ρήτορας τονίζει πως η ανδρεία των νεκρών που θυσιάστηκαν για την πατρίδα τους αποτελεί επισφράγιση των τρόπων ζωής και δικαίωση του αθηναϊκού πολιτεύματος. Συνδυάζει επομένως έπαινο νεκρών με τον έπαινο της πόλης.
- 2) **Προτροπή στους επιζώντες**= Εδώ ο ρήτορας εξετάζει το θέμα του συνειδητού αγώνα την ώρα της μάχης. Η τύχη του αγώνα εξαρτάται βέβαια από τη θέληση των Θεών, όχι όμως το τολμηρό φρόνημα. Αυτό εξαρτάται από τους ίδιους. Έτσι προτρέπει τους επιζώντες να μην είναι κατώτεροι έναντι των εχθρών και ανυψώνει τους νεκρούς σε πρότυπα θάρρους.
- 3) **Τα κίνητρα για την αυτοθυσία του Αθηναίου** = η ψυχρή λογική και ο σκεπτικισμός δεν οδηγούν τόσο εύκολα στη θυσία, αν δεν υπάρχει έρωτας για την πατρίδα. Ο ρήτορας φτάνει στο εγκώμιο των νεκρών κάθε εποχής που αγωνίζονται για την πατρίδα τους. Οι ήρωες νεκροί είχαν ιδιότητες Αθηναίων (ψυχική με το «τολμώντες», διανοητική «γιγνώσκοντες» και ηθική με το «αισχυνόμενοι».) Πάλι κυριαρχεί η έννοια του συνειδητού χρέους. Υπάρχουν αμοιβαία συνεισφορά και υποχρεώσεις ανάμεσα στην πόλη και τους πολίτες (η πόλη διαμορφώνει άξιους πολίτες και αυτοί της προσφέρουν την ανδρεία τους).
- 4) **Η υλική θυσία και το ηθικό κέρδος** = ο αιώνιος έπαινος των νεκρών λειτουργεί σαν κίνητρο για τους ζωντανούς. Ο πλέον λαμπρός τάφος είναι η αιώνια δόξα των αποθανόντων. Η θύμηση τους ζει όχι μόνο στην πατρική αλλά και στην ξένη χώρα.

Η μνήμη των νεκρών έχει αποκτήσει πλέον άλλη διάσταση, γιατί ενδιαφέρει το φρόνημα τους και όχι τα έργα τους. Με αυτό το νόημα λέγεται η φράση: «ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος.» Η αντίληψη αυτή ήταν πολύ διαδεδομένη την εποχή εκείνη. Δεν ενδιαφέρουν τόσο τα έργα των νεκρών όσο το ακαταπόνητο φρόνημα τους.

5) «Εύδαιμον το ελεύθερον....»= Για τους Αθηναίους η ευδαιμονία και η ελευθερία ταυτίζονται. Η ευτυχία τους απαρτίζεται από την ψυχαγωγία, τις ανέσεις, την ελευθερία, την ισονομία. Επομένως ο Αθηναίος έχει λόγους να αγωνίζεται τόσο σκληρά, η ευψυχία και η τόλμη τους προέρχονται μετά από ώριμη σκέψη. Αντίθετα οι Σπαρτιάτες δεν είναι ούτε ελεύθεροι ούτε ευδαίμονες. Η γενναιότητα τους είναι περισσότερο ανάγκη επιβεβλημένη από νόμους και όχι συνειδητή επιλογή.

7) «οὐ γὰρ κακοπραγούντες.....πταίσωσιν» = εδώ ρήτορας προτρέπει τους πλούσιους να μην επιδείξουν ολιγωρία, αλλά να πολεμήσουν το ίδιο γενναία με τους φτωχούς. Μάλιστα θα έπρεπε να δείχνουν μεγαλύτερη τόλμη, γιατί κινδυνεύουν να χάσουν την περιουσία τους. Σαφώς τώρα τα επιχειρήματα του έχουν ψυχρή λογική και ρεαλισμό.

Οι λόγοι που τώρα μιλάει έτσι είναι οι εξής:

α) ο ρήτορας θεωρεί δεδομένο πως οι φτωχοί αγωνίζονται με περισσότερη αυτοθυσία.

β) θέλει να τονίσει στους πλούσιους πως μια φιλειρηνική πολιτική θα ήταν επιζήμια σε αυτήν τη χρονική στιγμή, ενώ πριν τον πόλεμο θα ήταν χρήσιμη.

γ) η έλλειψη τόλμης στη μάχη τώρα, θα απέβαινε καταστροφική. Αν εξετάσουμε όσα ειπώθηκαν στο κεφ. 42 (ίδια αυτοθυσία πτωχών και πλούσιων), φαίνεται περίεργη η νέα παρακίνηση στους οικονομικά ισχυρούς. Όσα λέει όμως τώρα για τον πλούτο ανταποκρίνονται στις ανάγκες της παρακίνησης των ζωντανών και θέλει να τονίσει πως ο πλούτος αποτελεί κίνητρο για θαρραλέα αντιμετώπιση των εχθρών.

7) «αλγεινότερα..... θάνατος» = αναφέρεται στη σημασία της δειλίας και στις συνέπειες της. Για το γενναίο άνδρα δεν υπάρχει δίλημμα ανάμεσα στην ταπείνωση και το θάνατο. Ο εξευτελισμός πονάει περισσότερο από τον έντιμο θάνατο. Επομένως όταν η ζωή δεν έχει ηθικό περιεχόμενο, δεν αξίζει τίποτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 44

1) Παρηγοριά στους γονείς των νεκρών = με την παραμυθία ο ρήτορας δεν απομακρύνεται από τον καθιερωμένο τύπο του επιταφίου. Υπάρχει η απόκλιση πως θα αποφύγει τον ολοφυρμό και θα τους παρηγορήσει μόνον. Έτσι το ρήμα «ολοφύρομαι» βρίσκεται σε Ενεστώτα, γιατί φανερώνει τη διάθεση του ρήτορα εκείνη τη στιγμή, ενώ το «παραμυθήσομαι» βρίσκεται σε Μέλλοντα, γιατί δηλώνει την πρόθεση του να βοηθήσει τους γονείς των ηρώων, ώστε να αντιμετωπίσουν ψύχραιμα την κατάσταση. Επίσης κάνει λόγο για τις αλλαγές της τύχης.

Πολλοί μελετητές υποστηρίζουν πως σε αυτές τις λέξεις υποκρύπτεται η πικρή εμπειρία της ζωής του Θουκυδίδη και των συγχρόνων του, οι οποίοι βίωσαν την ακμή και την παρακμή της πόλης τους. Πρέπει και την καινούρια συμφορά να αντιμετωπίσουν με σθένος και καρτερία.

2) Τα κεφάλαια 43, 44, 45 είναι μέρος της δομής των επιταφίων λόγων, όπου ο ρήτορας προσπαθεί να παρηγορήσει με τις συμβουλές του τους συγγενείς των νεκρών. Στην αρχή μάλιστα του κεφαλαίου χρησιμοποιεί τη λέξη «δι όπερ» και με αυτόν τον τρόπο γίνεται η σύνδεση με το προηγούμενο κεφάλαιο.

3) Ορισμός ευδαιμονίας. = στο προηγούμενο κεφ. ο Περικλής όρισε την ευδαιμονία ως ευψυχία. Στο εξεταζόμενο ευτυχισμένοι θεωρούνται όσοι είχαν ηρωικό θάνατο και το τέλος της ευτυχίας τους συνέβη με το τέλος της ζωής τους.

Δηλαδή όσον αφορά τον πρώτο ορισμό ένα οξύμωρο σχήμα υποστηρίζει ότι ευτυχία είναι η τιμημένη λύπη για τους γονείς και ο ένδοξος θάνατος για τα παιδιά τους. Επομένως και οι δυο κατέκτησαν την ευτυχία.

Στο δεύτερο ορισμό παρουσιάζεται η αντίληψη των Αρχαίων πως ευτυχής είναι όποιος πεθαίνει ευτυχής. Η αντίληψη αυτή φαίνεται στις ιστορίες του Κροίσου, του Κλέοβη, του Βίτωνα και του Οιδίποδα. Προσπαθεί ο ρήτορας να μειώσει τον πόνο των γονέων λέγοντας πως τουλάχιστον πέθαναν ευτυχισμένα τα παιδιά τους.

- 4) **«Χαλεπόν πείθειν»** = ο ρήτορας δεν τρέφει ψευδαισθήσεις πως είναι πολύ δύσκολο να παρηγορήσει σε μια τέτοια απώλεια. Υπάρχει πάντα ο φθόνος των άλλων για την ευτυχία μας. Έτσι φθάνει τώρα σε έναν ορισμό της λύπης. Λυπούμεθα πολύ όχι όταν χάσουμε κάτι που δεν έχουμε δοκιμάσει, αλλά όταν στερηθούμε κάτι που απολαμβάναμε. Η έλλειψη προσφιλών προσώπων κλονίζει συναισθηματικά το άτομο και ξεπερνιέται πάρα πολύ δύσκολα.
- 5) **«χρή καρτερείν»** = Ο Περικλής χωρίζει τους γονείς σε όσους είναι σχετικά νέοι και μπορούν να τεκνοποιήσουν και σε όσους βρίσκονται σε προχωρημένη ηλικία. α) Στους πρώτους τονίζει ότι με την απόκτηση άλλων παιδιών θα επουλωθεί ο πόνος τους και θα γίνουν αιτία να ωφεληθεί η πόλη, αφού θα αποκτήσει πάλι γενναίους υπερασπιστές.

Σήμερα βέβαια φαίνεται σκληρό να μιλάει ο ρήτορας τόσο ωμά με τη λογική των αριθμών, αλλά στην Αθήνα του πέμπτου αιώνα κάτι τέτοιο θεωρείται αυτονόητο. Το κοινωνικό ιδεώδες υπερίσχυε από το ατομικό και άξιος πολίτης εθεωρείτο όποιος πρόσφερε τον εαυτό του στο σύνολο. Έτσι η άποψη των πολιτών που έχουν παιδιά σε κρίσιμες αποφάσεις ήταν πάντα καθοριστική. Εδώ εμμέσως εκθειάζονται τα αγαθά της δημοκρατίας με τη δυνατότητα του πολίτη να καθορίζει την πολιτική της Αθήνας και γίνεται στοιχείο παραμυθίας το γεγονός ότι μπορούν να επεμβαίνουν στις αποφάσεις της πόλης τους.

β) Για τους ηλικιωμένους γονείς που δεν μπορούν πλέον να αποκτήσουν άλλα παιδιά τονίζει πως έχουν κέρδος, γιατί το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους το πέρασαν ευτυχισμένοι (παρατηρούμε αντίφαση, γιατί προηγουμένως συνέδεσε την ευτυχία

με την τιμημένη λύπη, ενώ σε αυτό το σημείο με την ύπαρξη των παιδιών. Αυτό συνέβη λόγω της επίδρασης των σοφιστών και της ανάγκης να επινοήσει επιχειρήματα.)

Επίσης πως η δόξα των νεκρών παιδιών τους θα είναι μεγάλη παρηγοριά για αυτούς. Το επιχείρημα αυτό είναι πειστικό, γιατί η αγάπη για τις τιμές δε γερνάει ποτέ. Κατηγορεί εμμέσως το Σιμωνίδη και όσους δέχονται πως ευτυχία και ευχαρίστηση δίνει μόνο το υλικό κέρδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 44

1) **Παραμυθία στους αδελφούς και τα παιδιά των νεκρών.** = οι αδελφοί και τα παιδιά τους έχουν το δύσκολο αγώνα να προσπαθήσουν να φτάσουν τον ηρωϊσμό των νεκρών. Ενισχύει μάλιστα με δυο επιχειρήματα πως ο αγώνας τους είναι πολύ δύσκολος:

α) τον απόντα όλοι τον επαινούν. Επομένως ο αγώνας των ζωντανών είναι σχεδόν μάταιος, ενώ οι νεκροί έχουν ήδη καταξιωθεί.

β) οι ζωντανοί τιμούν μόνον όσους δεν τους στέκονται εμπόδιο. Έτσι υπάρχει αντίφαση με όσα έλεγε στο προοίμιο (αδυνατεί να μιλήσει όπως πρέπει, γιατί δε θα γίνει πιστευτός από τους ακροατές ένεκα φθόνου).

Αλλά στο κεφάλαιο 35 μιλούσε η πείρα του ιστορικού μετά τον Πελ/κό πόλεμο, ενώ τώρα μιλάει ο ρήτορας Περικλής και βέβαια δεν είναι πάντα εύκολο να συνταιριάσει ο ιστορικός τον πραγματικό και το φαινομενικό σκοπό του επιταφίου. Πάντα όμως οι ρήτορες προσαρμόζουν το λόγο τους στις συγκεκριμένες ανάγκες της επιχειρηματολογίας τους.

2) **Οι συμβουλές του ομιλητή στις χήρες των νεκρών** = α) Ο ρήτορας ουσιαστικά δεν παρηγορεί, αλλά κάνει μια μικρή παραίνεση στις συζύγους των νεκρών, όσο μικρή ήταν η σημασία τους στην κοινωνία της εποχής.

Τονίζει λοιπόν ότι πρέπει να μη φανούν κατώτερες από τη γυναικεία τους φύση και να μείνουν στην αφάνεια, ποτέ να μην ακουσθεί το όνομα τους ούτε για έπαινο αλλά ούτε και για ψόγο.

Περισσότερες ελευθερίες στις γυναίκες έδωσαν οι Δωριείς και οι Αιολείς.

β) άλλη άποψη υποστηρίζει πως ήταν αδύνατον ο άντρας της Ασπασίας να είχε πει τέτοια λόγια.

γ) μια τρίτη ότι αυτά είχαν ειπωθεί για τις γνήσιες Αθηναίες και όχι για τις ξένες, όπως την Ασπασία.

δ) μια τέταρτη ότι οι γυναίκες δεν ήταν καταπιεσμένες, αλλά έχουν σκοπό την αιδώ (συστολή) και όχι τη φιλοτιμία (αγάπη για τις τιμές) του άνδρα.

ε) μια τελευταία πως ο Περικλής μιλά τόσο συγκρατημένα, γιατί ήθελε να έχει την υποστήριξη των συντηρητικών.

- 3) **Η σημασία της φράσης «υπάρχουσα φύση»** =οι περισσότεροι αρχαίοι συγγραφείς μιλούν υποτιμητικά για τη γυναίκα (Πλάτων, Ξενοφώντας). Αναγνωρίζουν σαν τις μόνες αρετές της την αξιοπρέπεια και τη σωφροσύνη.
Όταν λέει ο ρήτορας να μη φανούν κατώτερες από τη γυναικεία τους φύση, εννοεί να μην υποκύψουν στον πόνο, αλλά να διατηρήσουν την ψυχραιμία τους στο μέτρο του δυνατού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 46

- 1) **Το κεφάλαιο αυτό ανήκει στον επίλογο του επιταφίου.** Η πόλη συμπλήρωσε το καθήκον της και με λόγια, με τον επιτάφιο αλλά και με έργα. Οι νεκροί τιμήθηκαν με όλες τις τιμές και η πολιτεία θα αναλάβει την ανατροφή των ορφανών. Όταν τα παιδιά των νεκρών έφταναν τα 18, η πολιτεία έκανε τιμητική τελετή στο θέατρο του Διονύσου και τους απένεμε μια πανοπλία οπλίτη ως δώρο.
- 2) **Ο «ωφέλιμος στέφανος»** που αναφέρει ο ρήτορας συνίσταται στο ηθικό βραβείο που έχει απονεμηθεί στους νεκρούς μέσω του λόγου και της ταφής, ενώ το υλικό είναι η φροντίδα των ορφανών. Αυτό

αποτελεί κίνητρο για τους Αθηναίους να αγωνίζονται μέχρις εσχάτων για την πατρίδα τους.

- 3) Η πρόταση του ρήτορα να αποχωρήσουν για να θρηνήσουν το νεκρό τους (απολοφυράμενοι) είναι τυπικό στοιχείο του επιταφίου και υπάρχει και σε άλλους λόγους.

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΤΑΦΙΟΥ

Α) ο Αθηναίος είναι ελεύθερος, αλλά υπακούει εκούσια στους νόμους, γραπτούς και άγραφους, ενώ διαθέτει ισορροπία και μέτρο.

Β) Χαρακτηριστικά της αθην. Δημοκρατίας αποτελούν η αξιοκρατία, η ισότητα έναντι των νόμων, η ελευθερία του λόγου, η ισότητα των ευκαιριών.

Γ) Στους Αθηναίους εξισορροπούνται με θαυμαστό τρόπο μεγάλες αντιθέσεις. Έτσι συνδυάζουν δράση και πνευματικές ενασχολήσεις, πολυτέλεια με απλότητα, λόγια και έργα.

Δ) Η αυτοθυσία, η ανδρεία είναι αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής και όχι προϊόν φόβου ή άγνοιας, όπως συμβαίνει σε άλλες πόλεις.

Ε) Η συμμετοχή στα κοινά απαιτείται για να λειτουργεί σωστά η δημοκρατία. Έτσι γίνονται υπεύθυνοι και κοινωνικοί.

ΣΤ) Τα υλικά, τα πνευματικά αγαθά και οι ανέσεις όχι μόνον δεν κάμπουν, αλλά εντείνουν το θάρρος τους στην κρίσιμη στιγμή, γιατί έχουν πληρότητα ζωής οι αγωνιστές.

Ζ) Οι Αθηναίοι είναι εξαιρετικά φιλόανθρωποι με τους άλλους λαούς και φροντίζουν διαρκώς να τους ευεργετούν.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ « ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ» ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κεφάλαιο 34

Ερώτηση 1η

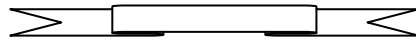
Γενικά όλο σχεδόν το κείμενο αναφέρεται στην τελετουργία της ταφής. Στην συγκεκριμένη περίπτωση του επιταφίου του 431 π.Χ γίνεται αναφορά στην τελευταία ημιπερίοδο («και επειδή καιρός... έλεγε τοιάδε»).

Ερώτηση 2^η

Στη σημερινή βεβαίως εποχή η θρησκεία έχει πρωταρχικό ρόλο σε παρόμοιες τελετές. Όμως στην κλασσική αρχαιότητα του 5^{ου} π. Χ αιώνα δεν υπήρχε η ίδια άποψη. Κάποιοι μελετητές πιστεύουν ότι αυτό οφείλεται στο ότι τόσο ο Θουκ. όσο και ο Περικλής είχαν συμβατική πίστη. Αλλά η εποχή τότε δεν είχε τόσο έντονο το θρησκευτικό στοιχείο.

Ερώτηση 3^η

Ο ίδιος ο ιστορικός είχε πει για τον Περικλή πως διαθέτοντας επιβολή καθοδηγούσε το πλήθος και δεν του επέβαλε εκείνο τις απόψεις του. Όλοι δέχονται ότι ήταν από τους μεγαλύτερους πολιτικούς ηγέτες.

Κεφάλαιο 35

Ερώτηση 1^η

Δες σημειώσεις μου στον αντίστοιχο κεφάλαιο

ερώτηση 2^η

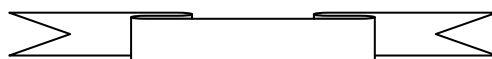
α) αντιθέσεις =

- ο ακροατής που γνωρίζει τα γεγονότα και εκείνος που τα αγνοεί.
- ο πρώτος τα ακούει ευνοϊκά, ο δεύτερος νομίζει ότι πρόκειται για υπερβολές.

Ακόμη αντίθεση υπάρχει στο ότι ένας άντρας αναγνωρίζει τον ηρωισμό των πολλών

// ο λόγος ίσως είναι ωραίος- ίσως όμως κατώτερος.

Β) ενώ ο Περικλής έχει μια συγκεκριμένη άποψη για αυτού του είδους τους ρητορικούς λόγους, σε λίγο θα δεχθεί την άποψη των πολλών και θα τον εκφωνήσει. Το γεγονός αυτό όμως είναι προσόν της αθηναϊκής δημοκρατίας, γιατί η μειοψηφία οφείλει να υποχωρεί στα κελεύσματα της πλειοψηφίας.

Κεφάλαιο 36

Ερώτηση 1^η

Στο σημείο αυτό εκφράζεται περίφημα η βραχυλογία του ιστορικού. Με 12 λέξεις πετυχαίνει να εξυμνήσει τους προγόνους του (μέχρι το 479 π.Χ).

Ερώτηση 2^η

Πρόκειται για τους αμυντικούς πολέμους εναντίον των Περσών από το 492 έως το 479 π.Χ. και ο ρόλος των Αθηναίων βέβαια ήταν πρωταγωνιστού. Στον Μαραθώνα διακρίθηκε ο Μιλτιάδης, στη Σαλαμίνα ο Θεμιστοκλής, στις Πλαταιές ο Αριστείδης και στη Μυκάλη ο Ξάνθιππος. Αλλά και αργότερα στους επιθετικούς πολέμους από το 478 μέχρι το 450 ξεχώρισαν Αθηναίοι, κυρίως ο Κίμωνας.

Ερώτηση 3^η

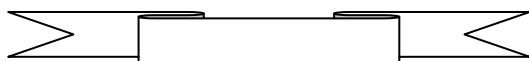
Δες σημειώσεις μου στο αντίστοιχο κεφάλαιο.

Ερώτηση 4^η

Πιο πλατιά έννοια είναι η έννοια της επιτήδευσης και από αυτήν έρχονται σαν αποτέλεσμα η πολιτεία και οι τρόποι. Η σχέση αυτή όμως είναι αμφίδρομη. Όπως μια πόλη με συγκεκριμένο πολίτευμα και συμπεριφορά αποκτά βιοθεωρίες, έτσι συμβαίνει και το αντίθετο. Πάντως αποτελεί διαχρονικό ερώτημα αν η επιτήδευση, το σύστημα δηλαδή, διαμορφώνει τους ανθρώπους ή γίνεται το ανάποδο.

Ερώτηση 5^η

Εδώ υπάρχουν πολλές ομοιόπτωτες λέξεις για να προσδιορίσουν το ημείς (αυτοί και οίδε κατηγορηματικοί προσδιορισμοί του, ενώ οι όντες είναι παράθεση ή επεξήγηση στο οίδε). Φυσικά ο Περικλής τονίζει με αυτόν τον τρόπο τη συμβολή της δικής του γενιάς στη διαμόρφωση του αθηναϊκού μεγαλείου.

Κεφάλαιο 37

Ερώτηση 1^η

Η Αθήνα εδώ επαινείται γιατί δεν μιμήθηκε πολιτεύματα και συνήθειες άλλων πόλεων. Αντίθετα το πολίτευμά της μιμήθηκαν το Άργος, η Ηλεία, οι Συρακούσες και οι μικρασιατικές ιωνικές πόλεις.

Ερώτηση 2^η

Τα τεκμήρια που προσκομίζει σχετικά με το πολίτευμα της Αθήνας είναι ότι στην αληθινή δημοκρατία η εξουσία υπάρχει στους πολλούς. Επιπλέον επικρατεί αξιοκρατία για την ανάδειξη στα διάφορα αξιώματα. Δεν έχουν καχυποψία μεταξύ τους οι πολίτες αλλά αυτοσεβασμό και αλληλοσεβασμό.

Ακριβώς τα αντίθετα χαρακτηριστικά εμφανίζει μια μη φιλελεύθερη δημοκρατία, δηλαδή παρανομία, αναξιοκρατία, καχυποψία, πιεστική συμπεριφορά.

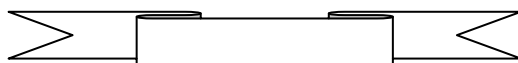
Ερώτηση 3^η

Πασιγνώστος ο σεβασμός των αρχαίων στους άγραφους νόμους. Σήμερα όμως παραδείγματα άγραφων νόμων είναι το εθιμικό δίκαιο που λαμβάνεται πολύ υπόψη κυρίως στις συντηρητικές και κλειστές κοινωνίες.

Ερώτηση 4^η

Χρησιμοποιείται πάρα πολύ αυτό το σχήμα για να τονιστεί η ανωτερότητα ζωής των Αθηναίων στη θεωρία και την πράξη.

- είμαστε παραδείγματα και όχι μιμητές άλλων.
- η εξουσία ανήκει στους πολλούς και όχι στους λίγους.
- όχι από σειρά, αλλά με προσωπική αξία.
- ιδιωτικές σχέσεις, δημόσια ζωή.

Κεφάλαιο 38

Ερώτηση 1^η

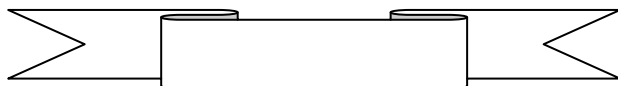
Αιτιώδης είναι η σχέση αιτίας- αποτελέσματος ανάμεσα σε δύο πράγματα. Σύμφωνα με τη λογική η επάρκεια των υλικών αγαθών φέρνει ισχύ σε ένα κράτος. Αλλά και το αντίστροφο μπορεί να συμβαίνει. Η λέξη δύναμη ίσως να σημαίνει ισχύ υλική, πνευματική ή ηθική. Στο συγκεκριμένο σημείο εξάλλου συνδυάζεται η υλική ευμάρεια με την ποιότητα ζωής.

Ερώτηση 2^η

Με αυτό το θέμα έχουν κατά καιρούς ασχοληθεί οι μελετητές του έργου. Μερικοί υποστηρίζουν πως από το χωρίο λείπουν λέξεις και είναι εφθαρμένο. Άλλοι ότι ο πολιτικός δεν ήθελε να προκαλέσει τους αντιπάλους του με τη μνεία των πολυέξοδων μνημείων. Μια τρίτη – και πιο εύστοχη - αναφέρει «ότι λάμπουν δια της απουσίας τους τα περίφημα μνημεία», αφού ο καθένας μπορεί να τα αναζητήσει από μόνος του.

Ερώτηση 3^η

Θα απαντηθεί στο παρακάτω κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 39

Ερώτηση 1^η

Από το κεφάλαιο 36 παρουσιάστηκαν υπαινικτικά οι διαφορές Σπάρτης- Αθήνας.

Στο κεφ. 36 «ετοιμάσαμε την πόλη μας να είναι αυτάρκης σε όλα και σε καιρό ειρήνης και σε καιρό πολέμου», ενώ η Σπάρτη ήταν ιδιαίτερα λιτή.

Στο κεφ. 37 η διαφορά γίνεται πιο έντονη, «το πολίτευμα μας είναι δημοκρατία – τις σχέσεις μας τις διέπει η ελευθερία και είμαστε απαλλαγμένοι από καχυποψία μεταξύ μας – υπακούουμε στους άρχοντες και τους νόμους από εσωτερικό σεβασμό», ενώ στη Σπάρτη επικρατούσε επιτήρηση, εξαναγκασμός και φόβος.

Στο κεφ. 38 «βρήκαμε για το πνεύμα μας πάρα πολλούς τρόπους ανάπαυσης – έχουμε καλοσυγυρισμένα σπιτικά», ενώ στη Σπάρτη αυτά ήταν άγνωστα.

Ερώτηση 2^η

Από τα παρακάτω:

- «διαφέρουμε επίσης από τους αντιπάλους μας και στην πολεμική εκπαίδευση στα εξής...»,
- «γιατί έχουμε εμπιστοσύνη... μάχης »,
- «και κανείς εχθρός μέχρι τώρα δεν αντιμετώπισε τη δύναμή μας ως σύνολο »,
- «και όταν έρθουμε στις δύσκολες στιγμές....αδιάκοπα».

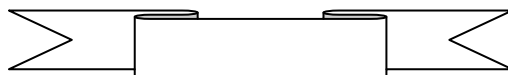
Ερώτηση 3^η

Τα «ταύτα» είναι τα αναφερθέντα στα κεφ. 36, 37, 38 σαν συνισταμένα όλων. Οι Αθηναίοι δηλαδή είναι ανώτεροι από τους

εχθρούς τους, γιατί ζώντας άνετα υπερτερούν από τους αντιπάλους τους ή τουλάχιστον πετυχαίνουν ισόπαλα.

Ερώτηση του 38^{ου} κεφαλαίου

Στην ενότητα από κεφ. 37- 41 εγκωμιάζεται η πόλη με την επιτήδευση, την πολιτεία και τους τρόπους. Επομένως η ενότητα 38 έχει σημαντική θέση, γιατί έρχεται να μας τονίσει πως πέρα από τον έπαινο των άξιων ανδρών και της ελευθερίας υπάρχει η καλοζωία, που εξασφαλίζει την πληρότητα ευτυχίας του ανθρώπου. Χωρίς αυτήν η εξύμνηση των ηρωικών πράξεων και η ελευθερία θα ήταν ανεδαφικές.

Κεφάλαιο 40

Ερώτηση 1^η

Εδώ παρουσιάζονται δύο τύποι ανθρώπων εντελώς διαφορετικοί και στο μέσον ο Αθηναίος πολίτης. Τα αντίθετα γνωρίσματα είναι:

- αγάπη για το ωραίο - άλλοι θέλουν και πολυτέλεια. Στο κέντρο οι Αθηναίοι που αγαπούν το ωραίο με απλότητα.
- νιώθουν ταπεινωμένοι με τη φτώχεια τους – άλλοι αδιαφορούν για αυτό. Στο κέντρο οι Αθηναίοι που ντρέπονται όταν δεν μπορούν να την αποφύγουν με τη δουλειά τους.
- άλλοι ασχολούνται μόνο με τα δημόσια – άλλοι μόνο με τα ιδιωτικά. Στο κέντρο οι Αθηναίοι που ασχολούνται και με τα δύο.
- άλλοι ασχολούνται μόνο με τα επαγγελματικά και όχι με τα πολιτικά - όσοι ασχολούνται και με τα δύο συγχρόνως αποτυγχάνουν. Στο κέντρο οι Αθηναίοι που έχουν πετυχημένη ενασχόληση και στα δύο.
- άλλοι έχουν τόλμη - άλλοι δρουν μόνο βάσει προγράμματος. Στο κέντρο οι Αθηναίοι με συνδυασμό θάρρους και προγράμματος.

- θεωρούν τα έργα ανώτερα των λόγων ή το αντίθετο. Στο κέντρο οι Αθηναίοι.
- αποφεύγουν τους πολεμικούς κινδύνους - άλλοι έχοντας άγνοια ρίχνονται στον κίνδυνο. Οι Αθηναίοι στο κέντρο, γιατί ενώ γνωρίζουν τους κινδύνους τολμούν.

Ερώτηση 2^η

Ο φτωχός κάθε εποχής σκέφτεται περίπου τα ίδια με όσα αναφέρει ο ρήτορας. Σήμερα πάντως ο φτωχός ντρέπεται αν ευθύνεται αυτός από τεμπελιά ή αδιαφορία και όχι αν έχει γίνει έτσι εξαιτίας κακών συγκυριών.

Ερώτηση 3^η

Δεν πρέπει ο ευεργετημένος να γίνεται αχάριστος με τον ευεργέτη του. Την κοινωνία εξάλλου την ενδιαφέρει να συνεχίζει (με την τόνωση της ευγνωμοσύνης από τον ευεργετηθέντα προς τον ευεργέτη) τις αγαθοεργίες του.

Κεφάλαιο 41

Ερώτηση 1^η

Ο Περικλής τονίζει πως η αυτάρκεια που έχει ο κάθε πολίτης και εκείνη της πόλης βρίσκονται σε αμοιβαία διαλεκτική σχέση. Η δημοκρατία βοηθά τον Αθηναίο να προσαρμόζεται στις διάφορες καταστάσεις, είναι η προϋπόθεση για να έχει αυτάρκεια, ενώ από έμφυτη τάση ο πολίτης επιδιώκει τη δημοκρατία που του δίνει νέες δυνατότητες.

Ερώτηση 2^η

Υπάρχει τέλεια συντακτική αντιστοιχία, αφού οι 2 προτάσεις αντιπαραβάλλουν όμοια γλωσσικά στοιχεία όσον αφορά τη

γραμματική και το συντακτικό αλλά και ίδιου μεγέθους, όπως ούτε- ούτε, τω πολεμίω, τω υπηκόω κ.α.

Ερώτηση 3^η

Όλοι εξαίρουν τη μεγάλη συμβολή της Αθήνας στη δημιουργία του Ελληνικού πολιτισμού και κατ' επέκταση του Ευρωπαϊκού. Πάντως σήμερα ενώ ανήκουμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποδίδεται στην Αθήνα η πρέπουσα αναγνώριση (αποκλείστηκε η Ελλάδα από το Καρλομάγναιο μουσείο της Ευρώπης).

Ερώτηση 4^η

Πράγματι υπάρχουν σημεία όπου ο Περικλής ωραιοποιεί την πραγματικότητα. Αυτό φαίνεται όταν λέει πως μόνον η πόλη του στον εχθρό που νικιέται δεν δίνει το δικαίωμα να αγανακτεί γιατί νικήθηκε από κατώτερους αντιπάλους ή οι σύμμαχοι τους δεν μπορούν να παραπονιούνται πως τους κυβερνούν ανάξιοι (ανακριβές γιατί οι συμμαχικές πόλεις είχαν φοβερά δυσανεκτοηθεί από την αυταρχική συμπεριφορά των Αθηναίων σε βάρος τους).

Κεφάλαιο 42

Ερώτηση 1^η

Στην αρχαία Ελλάδα ο θάνατος υπέρ πατρίδος ήταν το πρώτιστο καθήκον όλων. Αυτό καταδεικνύεται από τη δόξα που απέκτησαν οι ήρωες στη Σαλαμίνα, Μαραθώνα και Θερμοπύλες. Υπήρχαν βέβαια εποχές που κυριάρχησε το αντιηρωικό πνεύμα και σίγουρα για πολλούς είναι δύσκολο να παραγραφούν αξιόποινες πράξεις επειδή πολεμάς ηρωικά. Άλλοι όμως δέχονται πως η υπέρτατη θυσία ακυρώνει όλα τα σφάλματα του παρελθόντος. Εξάλλου πολύ συχνά οι άνθρωποι αλλάζουν προς το καλύτερο και σε οριακές στιγμές έρχονται σε επίγνωση,

ωριμάζουν και λογικό είναι να τους συγχωρεθούν τα παλιότερα λάθη τους.

Ερώτηση 2^η

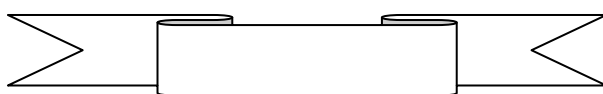
Τόσο οι πλούσιοι όσο και οι φτωχοί τελειώνουν τη ζωή τους με τη θυσία τους υπέρ πατρίδος χωρίς τα αγαθά των πρώτων και η φτώχεια των δεύτερων να σταθούν εμπόδιο. Η συμπεριφορά αυτή βεβαίως είναι η ιδεώδης, γιατί συνήθως οι πλούσιοι αποφεύγουν τον κίνδυνο γιατί θέλουν να χαρούν τη ζωή τους, ενώ οι φτωχοί ελπίζουν πως θα απαλλαγούν από την ανέχεια.

Ερώτηση 3^η

Πράγματι μπορεί να διακριθεί η σταδιακή ηθική ανάταση των μαχητών από το μικρότερο προς το μεγαλύτερο. Είναι μια συγκλονιστική εμπειρία που βιώνεται στη θύελλα της μάχης. Κανείς τους δε δείλιασε μπροστά τον κίνδυνο ούτε τον ανέβαλε. Ο αναμενόμενος θάνατος δεν ήταν κάτι τρομακτικό για αυτούς.

Ερώτηση 4^η

Δεν πρόκειται για σοφιστική παραδοξολογία αλλά ρεαλιστική ερμηνεία της απόφασης που οδηγεί στο θάνατο. Οι κατά καιρούς ερμηνευτές έχουν δώσει διαφορετικές ερμηνείες ή το θεώρησαν ρητορικό πυροτέχνημα. Πολύ απλά όμως όσα αναφέρει εδώ ο ρήτορας μας παραπέμπουν στο γνωστό ελληνικό φιλότιμο. Έτσι δημιουργήθηκε το μεταρσιωμένο ψυχικό κλίμα των αγωνιστών. Η Ψυχολογία εξάλλου δέχεται το *αυτοσυναίσθημα* (η συγκίνηση που νιώθουμε από την αυτογνωσία σχετικά με την αξία των πράξεων μας) και το *συναίσθημα της τιμής* (η συγκίνηση από την αντίληψη μας για την ιδέα που έχουν οι άλλοι σχετικά με τις πράξεις μας).

Κεφάλαιο 43

Ερώτηση 1^η

A) στο κεφ. 38 αναφέρθηκε πως η Αθήνα έχει μεγάλη ευμάρεια. Στα κεφ. 37, 40, 42 είδαμε πως υπήρχαν και φτωχοί μέσα σε αυτή την ευδαιμονία. Μερικοί αυτό το είδαν σαν αντίφαση στα λόγια του ρήτορα. Πάντως σε κάθε κοινωνία ζουν φτωχοί και πλούσιοι. Σημασία έχει να μην παρατηρείται μεγάλος αριθμός φτωχών και κραυγαλέες ανισότητες.

B) ο Περικλής υποστηρίζει πως την κρίσιμη ώρα αφήνουν τις αντιπαλότητες οι πλούσιοι και οι φτωχοί, γιατί πρωταρχικός σκοπός τους είναι η σωτηρία της πατρίδας.

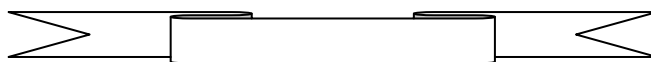
I) στην ιστορία μπορούμε να βρούμε ηρωισμούς αλλά προδοσίες και ανταγωνισμούς. Στην Αθήνα όμως συνήθως υπήρχε ομοψυχία μπροστά στον κοινό κίνδυνο.

II) η Πολιτική Οικονομία και η Κοινωνιολογία δεν έχουν δώσει μια και μοναδική απάντηση για το πώς πρέπει να πράττουν οι φτωχοί και οι πλούσιοι σε περιόδους πίεσης.

Πάντως στους δύσκολους καιρούς που ζούμε επιβάλλεται ομοψυχία, συνεργασία. Δεν υπάρχουν πλέον μεταξύ φτωχών και πλούσιων αγεφύρωτες διαφορές. Ο φτωχός μπορεί να γίνει πλούσιος και το αντίθετο.

Ερώτηση 2^η

Οι συγκεκριμένοι νεκροί έγιναν θυσία για την πατρίδα τους γιατί την αγαπούσαν περισσότερο από τη ζωή τους. Αντιλαμβάνονται τι κινδυνεύουν να χάσουν. Εκτός αυτών άφησαν στους επιγενομένους ιερή παρακαταθήκη να ακολουθήσουν το παράδειγμά τους.

Κεφάλαιο 44

Ερώτηση 1^η

Ο Περικλής εδώ τονίζει πως δεν είναι δυνατόν να αποφασίζουν όμοια όσοι έχουν παιδιά και τα σκέφτονται και όσοι είναι άτεκνοι και για αυτό πιο τολμηροί στις αποφάσεις τους. Πρέπει επομένως να λαμβάνονται περισσότερο υπόψη οι γονείς. Δεν παρατηρείται όμως με αυτόν τον τρόπο στη δημοκρατία ανισότητα και αντινομία; Άλλωστε στο κεφάλαιο 37 τονίστηκε πως κάποιος μπορεί να αναδειχθεί ανάλογα με τα προσόντά του και την ενεργό συμμετοχή του. Εξάλλου σε κάθε εποχή δεν μπορούμε να ξέρουμε πόσο πιο λογικός είναι κάποιος πατέρας σε σχέση με κάποιον που δεν έχει παιδιά.

Ερώτηση 2^η

Οι ρήτορες στους επιταφίους λόγους χρησιμοποιούν την παραμυθία που στηρίζεται σε συνδυασμό επιχειρηματολογίας με διέγερση του συναισθήματος. Ο Περικλής χρησιμοποιεί μόνο λογικά επιχειρήματα και εγκαρδιώνει τους γονείς τονίζοντας πως έτυχε στα παιδιά τους η *καλλίστη τελευτή*. Αναφέρει επιπλέον πως η οδύνη τους διαφέρει ποιοτικά από κάθε άλλη λύπη. Βέβαια δε γνωρίζουμε πόσο μπορεί να πείθει με αυτόν τον τρόπο.

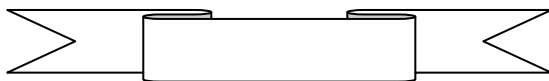
Ερώτηση 3^η

Ευτυχείς θεωρούνται όσοι δοκιμάζουν μια ευπρεπέστατη λύπη ή έναν ευπρεπέστατο θάνατο. Ακόμη για εκείνους που η ζωή τους έφτασε στο τέλος της εκεί που το πεπρωμένο καθόρισε να τελειώσει η ευτυχία τους. Συμπερασματικά ο Περικλής καταλήγει πως ευδαίμων είναι όποιος έχει τιμητικό και ωραίο θάνατο, έστω και αν δεν έζησε όλη τη ζωή του ευτυχισμένη.

Ερώτηση 4^η

Στο σημείο όπου αναφέρει πως η εκλεκτή λύπη προκαλεί ευδαιμονία. Τότε γεννάται το ερώτημα τι προκαλεί η εκλεκτή και

ποιοτική χαρά. Πάντως όσα αναφέρει στην προσπάθειά του να πείσει κρίνονται ενδιαφέροντα, χωρίς απαραίτητα να συμφωνούμε μαζί του.

Κεφάλαιο 45

Ερώτηση 1^η

Στο κεφ. 35 τονίζει πως είναι δύσκολο να μιλήσει σωστά για τον ηρωισμό αυτών των αγωνιστών, γιατί οι ζώντες δεν ανέχονται να ακούνε όσα ξεπερνούν τις δυνάμεις τους. Εδώ αναφέρει πως ζηλεύουμε τους συνανθρώπους μας και όχι τους νεκρούς. Πολλοί το θεωρούν αντίφαση και αφαιρούν το ένα από τα δύο χωρία. Άλλοι υποστηρίζουν ότι στο προοίμιο μιλά ο ιστορικός του τέλους του πολέμου με όλη του την πικρία, ενώ εδώ στην αρχή του πολέμου με την άποψη που τότε επικρατούσε. Πάντως οι ρήτορες προσαρμόζουν τους λόγους τους στις ανάγκες της επιχειρηματολογίας τους. (Δες και σημειώσεις μου στο αντίστοιχο κεφάλαιο).

Ερώτηση 2^η

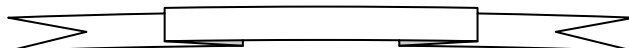
Οι λέξεις *δόξα* και *κλέος* στο συγκεκριμένο χωρίο έχουν περίπου την ίδια σημασία (καλή φήμη, τιμή). Ο Περικλής τονίζει πως όσο λιγότερο θα ακούγεται το όνομα μιας γυναίκας τόσο καλύτερη φήμη θα έχει.

Βέβαια την εποχή εκείνη τέτοιοι ισχυρισμοί πράγματι δεν είχαν τίποτα το οξύμωρο, σήμερα όμως αυτά δεν ισχύουν για τη γυναίκα με κανένα τρόπο.

Ερώτηση 3^η

Πράγματι μιλώντας ο ρήτορας στις συζύγους και τα παιδιά των νεκρών παρουσιάζεται σοβαρός χωρίς ιδιαίτερους συναισθηματισμούς. Σχετικά με τις γυναίκες εξηγήθηκε γιατί μιλάει έτσι. Για τα παιδιά και τα αδέρφια των νεκρών όμως αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο και λυπηρό δεδομένου ότι είχε και ο ίδιος δύο γιους.

Κάποιοι το αποδίδουν στο χαρακτήρα του, ιδιαίτερα τυπικό και σοβαρό στις σχέσεις του με τους τρίτους.

Κεφάλαιο 46

Ερώτηση 1^η

Όσον αφορά τη λέξη αρετή δεν σημαίνει απλώς ανδρεία αλλά όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που κάνουν τον άνθρωπο ηθικό και ενάρετο. Όταν υπάρχει αξιοκρατία, οι άνθρωποι πετυχαίνουν και βραβεύονται για αυτό, αγωνίζονται ακόμα περισσότερο ενισχυμένοι από τον έπαινο. Εξάλλου τη θετική ενίσχυση σαν κινητήριο δύναμη για δράση τη δέχεται η Ψυχολογία.

Δεν ωφελείται όμως μόνο ο ενάρετος για να γίνει ακόμα καλύτερος αλλά και οι υπόλοιποι που βλέποντας την δικαίωση του προσπαθούν να τον μιμηθούν. Υπάρχουν πάρα πολλά παραδείγματα άμιλλας στον καλλιτεχνικό τον επιστημονικό, τον αθλητικό, τον πολιτικό, τον πολιτιστικό τομέα. Σημειώνονται ρεκόρ που αμέσως ξεπερνιούνται από άλλα.

Απαντήσεις των ερωτήσεων για το σύνολο του «Επιταφίου»

Ερώτηση 1η

Α) υπάρχουν και άλλες πηγές σχετικά με την προσωπικότητα του Περικλή, οι δυο δημηγορίες του στο α' και β' βιβλίο του Θουκυδίδη αλλά και ο βίος του από τον Πλούταρχο. Πάντως μέσα από τον «επιτάφιο» προβάλλει ο χαρισματικός ηγέτης και ο γνήσιος δημοκράτης. Η βάση των πολιτικών απόψεων του Περικλή ήταν η κοινωνία να κοπιάζει για την ευδοκίμηση του καθενός αλλά και όλοι να αγωνίζονται για την προκοπή της κοινωνίας.

Β) ο Περικλής συνδύαζε περίφημα τα λόγια με την πράξη. Αυτό φαίνεται και μέσα από τον «επιτάφιο», όταν αναφέρει πως θεωρούμε ζημιά περισσότερο να μη διαφωτιστούμε προηγούμενως με το λόγο, πριν προβούμε σε ενέργειες για όσα πρέπει να γίνουν. Ανήκει στους αντιπροσώπους της φυσικής ρητορείας, όπως ο Θεμιστοκλής και ο Αριστείδης.

Ερώτηση 2^η

Ο Περικλής παρουσιάζει κάποια χαρακτηριστικά της Αθηναϊκής πολιτείας και του Αθηναίου πολίτη ως κατακτήσεις αποκλειστικά της πόλης του. Βέβαια σε άλλες κοινωνίες θα ήταν αδιανόητο να συνυπάρξουν. Μερικά από αυτά είναι ο σκεπτικισμός και η τόλμη, η αγάπη στην ομορφιά μαζί με την απλότητα, η αξιοκρατία και η ισότητα απέναντι στους νόμους (το σημαντικότερο όλων), η γενναιότητα και η γνώση. Πάντως αποκορύφωμα της δημοκρατίας αποτελεί ο πολίτης άλλοτε να έχει ρόλο πολιτικού που κυβερνά και άλλοτε να εξασκεί εποικοδομητική κριτική για τα τεκταινόμενα στην πολιτική ζωή. Φυσικά τα βασικά γνωρίσματα της γνήσιας δημοκρατίας είναι ο συγκεκρισμός ατομικότητας και κοινωνικότητας και ο γόνιμος διάλογος.

Ερώτηση 3^η

Α) Ο λόγος του Περικλή δεν ανταποκρίνεται στην ιστορική πραγματικότητα, όσο αυτό και αν μας στεναχωρεί. Πρόκειται για εξιδανικευμένη πολιτεία με ιδανικούς πολίτες. Οι δύο μεγάλοι άνδρες ήλπιζαν πως κάποτε θα φτάναμε σε μια τέτοια πολιτεία. Παρά τους έντονους κοινωνικούς αγώνες μέσα στους αιώνες αυτό το όνειρο δεν υλοποιήθηκε ακόμη.

Β) Οι αρχές της αθηναϊκής πολιτείας που διατήρησαν την ισχύ τους μέχρι σήμερα είναι πως υπάρχει μια αδιαίρετη δημοκρατία που καθορίζει στον πολίτη τα καθήκοντα του, αλλά παράλληλα του αναγνωρίζει δικαιώματα. Επιπλέον σήμερα έχουν θεσπιστεί συντάγματα για μια σωστή διακυβέρνηση και διακηρύξεις των καθηκόντων και των δικαιωμάτων. Πάντως η άμεση δημοκρατία του 5^{ου} π.Χ δεν υπάρχει πλέον. Άλλοι αποφασίζουν για μας. Τα λόγια του Περικλή «και μόνο οι ίδιοι διατυπώνουμε ορθές σκέψεις και παίρνουμε ορθές αποφάσεις» δεν ισχύουν πλέον για όλους του πολίτες αλλά μόνον για τους πολιτικούς.

Ερώτηση 4^η

Α) πράγματι υπάρχουν λογοτεχνικά κείμενα, όπως του Ηρόδοτου και των τραγικών. Ακόμα τα έργα του Πλάτωνα. Στους περίφημους *Νόμους* του αναφέρει όσον αφορά τη σχέση πολίτη- αρχόντων- πολιτείας πως η παιδεία πρέπει να έχει σκοπό να γίνει ο πολίτης ολοκληρωμένος γνωρίζοντας να διοικείται αλλά και να διοικεί με δικαιοσύνη.

Β)

I) από την περιοχή της αρχιτεκτονικής και της γλυπτικής, κυρίως με τη ζωφόρο του Παρθενώνα, μέσα στο λόγο βρίσκεται στο κεφ. 38 όπου τονίζεται ότι *τελούμε όπως είναι γνωστό, αγώνες και γιορτές με θυσίες καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.*

II) από την περιοχή οικονομίας η μεγάλη οικονομική ακμή φαίνεται στο κεφ. 38 (εισάγονται λόγω της δύναμης της πόλης μας τα πάντα από κάθε μέρος της γης...). Όσον αφορά τα περίφημα

για την λιτότητά τους κοσμήματα των Αθηναίων λέγεται στο κεφ. 40 « φιλοκαλούμεν μετ' ευτελείας...».

III)Σχετικά με την εδαφική κυριαρχία αναφέρεται στο κεφ. 41 « πάσαν μεν γήν... ξυγκατοικίσαντες». Εξάλλου από τον χάρτη του σχολικού βιβλίου βλέπουμε ότι η ισχυρή αθηναϊκή ηγεμονία απλωνόταν σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο: Εύξεινο, Θράκη, Ιόνιο, Σκελία, Κ.Ιταλία, δυτ. παράλια Μεσογείου, Β. Αφρική, Κύπρο, παράλια Μ.Ασίας, Αιγαίο.

Τέλος για τις επιτύμβιες στήλες των πεσόντων υπέρ πατρίδος γίνεται λόγος στο κεφ. 43 «και τον τάφον... καταλείπεται».